

dr Izabela Wieczorek

dr Olga Bambrowicz

Uwarunkowania towarzyszące nauczaniu języka polskiego i pracy lektorów na Wschodzie

Raport dotyczący problemów związanych z pracą lektorów na Ukrainie
(ze szczególnym uwzględnieniem Dniepro)

NARODOWA AGENCJA
WYMIANY AKADEMICKIEJ

Materiał finansowany przez Narodową Agencję Wymiany
Akademickiej w ramach programu „Promocja języka polskiego”

sierpień 2021

W ramach programu „Promocja języka polskiego” (działanie finansowane przez Narodową Agencję Wymiany Akademickiej) w Studium Języka i Kultury Polskiej dla Cudzoziemców UAM został zrealizowany projekt „Uczymy polskiego na Ukrainie” w celu przygotowania grupy nauczycieli, mieszkających na Ukrainie, do pracy w charakterze ambasadora polskiej kultury. W styczniu 2021 roku rozpoczęto szkolenie, prowadzone przez kadre pracowniczą poznańskiego Studium, realizującą na co dzień kursy dla nauczycieli języka polskiego jako obcego. W kursach, szkoleniach i warsztatach wzięło udział ponad 30 osób, związanych z edukacją polskojęzyczną, pochodzących z obwodu dnipropietrowskiego oraz z pozostałych części Ukrainy.

Jednym z zadań na zaliczenie kursu było przygotowanie wystąpienia na temat polskich śladów w rodzimych regionach uczestników projektu. Podczas obserwacji prezentacji słuchaczy, nasuwał się wniosek oczywisty: Polska ludność zamieszkiwała tereny Ukrainy już od wieków. To, co po sobie zostawiły kolejne pokolenia jest dowodem ogromnego wysiłku, jakiego wymagało podtrzymywanie polskości i związku z Polską w minionych latach. Tym bardziej cieszy fakt, że projekt realizowany dzięki finansowaniu NAWA przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w partnerstwie z Uniwersytetem Alfreda Nobla w Dnieprze mógł się niejako w tę tradycję wpisać.

POLSKA MNIEJSZOŚĆ NA UKRAINIE – ZARYS

Niniejsze opracowanie, ze względu na ograniczony rozmiar publikacji, odnosi się wyłącznie do najnowszej historii związków polsko-ukraińskich. Odnotować należy, że po I wojnie światowej na terenie Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej zamieszkiwało około 650 tysięcy Polaków. Ich domem były przede wszystkim tereny dawnych kresów I Rzeczypospolitej i to właśnie tam inicjatyw polonijnych było najwięcej: prężnie działały organizacje, prowadzono szkolnictwo polskojęzyczne, wspierano instytucje społeczne i kulturalne. W 1925 roku pojawiły się nawet próby tworzenia przez władze sowieckie polskich regionów autonomicznych. Niestety kilka lat później na działalność polonijnych środowisk zaczęto nakładać rosnące ograniczenia, które z czasem przerodziły się w represje i deportacje ludności. „Historia lubi się powtarzać” – mówili podczas wystąpień uczestnicy projektu „Uczymy polskiego na Ukrainie”, wskazując, że podobna sytuacja miała miejsce m.in. po rozbiorach oraz po upadku powstania listopadowego i styczniowego: wtedy również mniejszość polska poddawana była represjom, szkolnictwo polskojęzyczne wygaszano, instytucje likwidowano, a majątki osób polskiego pochodzenia konfiskowano¹.

¹ Opracowano na podstawie materiałów i danych opublikowanych przez Wspólnotę Polską, <http://wspolnotapolska.org.pl/> [dostęp: 20.08.2020]

Jeśli chodzi o dane liczbowe, to Wspólnota Polska podaje, że na terenach przyłączonych do Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej przed wybuchem II wojny światowej mieszkało ok. 2,5 miliona Polaków. W kolejnych latach liczba ta gwałtownie zmalała w związku z m.in. wspomnianymi represjami i przesiedleniami, ale także walkami polsko-ukraińskimi. Nie bez znaczenia pozostawały porozumienia rządowe, na mocy których w latach 1944-48 oraz w 1956 roku z Ukrainy do Polski wyjechało około miliona osób.

Opisane powyżej w wielkim skrócie okoliczności sprawiły, że u schyłku lat 80-tych władze Ukrainy raczej nie sprzyjały działaniom, w których akcentowano tożsamość narodową osób polskiego pochodzenia, dlatego w tamtych czasach aktywność organizacji polonijnych była nikła. Mniej więcej od lat dziewięćdziesiątych obserwuje się jednak odbudowę polskiego życia kulturalnego na Ukrainie. Rezultatem wieloletnich działań wspieranych przez stronę polską jest aktywność licznych stowarzyszeń², szkół polskich oraz klas polskojęzycznych w szkołach ukraińskich³.

Analizując sytuację szkolnictwa polskojęzycznego na Ukrainie, łatwo zauważyć, że składa się ono z kilku komponentów:

- szkoły z polskim językiem nauczania
- klasy z polskim językiem nauczania
- nauczanie języka polskiego jako obcego
- zajęcia fakultatywne z języka polskiego w szkołach
- pozaszkolne placówki oświatowe
- sobotnie / niedzielne szkoły
- przedszkola i grupy przedszkolne
- studia z zakresu filologii polskiej
- zajęcia lektoratowe w ramach studiów⁴.

² ORGANIZACJE POLONIJNE NA UKRAINIE:

Instytut Polski w Kijowie, Polsko Ukraińska Izba Gospodarcza, Międzynarodowe Stowarzyszenie Przedsiębiorców Polskich na Ukrainie, Fundacja Współpracy Polsko Ukraińskiej, Ośrodek Wołanie z Wołynia, Wołyń naszych przodków, Stowarzyszenie „Odrodzenie”, Lwowski Uniwersytet III Wieku, Kurier Galicyjski, Polski Teatr Ludowy we Lwowie, Radio Lwów, Zespół Pieśni i Tańca „Weseli Lwowiacy”, Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo Wschodnich, Mozaika Berdyczowska, Dom Polski w Żytomierzu, Związek Polaków na Ukrainie Oddział im. Adama Mickiewicza w Odessie, Katolicki publiczny magazyn religijny „Credo”, Centrum Kultury Polskiej i Dialogu Europejskiego, Towarzystwo Kultury Polskiej „Przyjaźń” w Iwano Frankiwsku, Towarzystwo Kultury Polskiej im. F. Karpińskiego, Polskie Stowarzyszenie Kulturalno Oświatowe im. Józefa Rollego w Kamieńcu Podolskim, Żytomierski Obwodowy Związek Polaków na Ukrainie, Towarzystwo Odrodzenia Kultury Polskiej im. J. Słowackiego w Krzemieńcu, Towarzystwo Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej oddział w Mościskach, Towarzystwo Kultury Polskiej Ziemi Ostrogskiej, Polskie Towarzystwo Kulturalno Oświatowe w Tarnopolu, Towarzystwo Kultury Polskiej miasta Równego im. Władysława Reymonta, Towarzystwo Kultury Polskiej Ziemi Lwowskiej Sambor Dom Polski, Za: Wspólnota Polska.

³ Tamże.

⁴ Za: <http://znpu.org.ua/nauczanie-jezyka-polskiego-na-ukrainie/>

Wsparcia osobom i instytucjom, zajmującym się edukacją polskojęzyczną, udziela m.in. Zjednoczenie Nauczycieli Polskich Na Ukrainie, którego zadaniem jest niesienie pomocy metodycznej pedagogom uczącym języka i kultury polskiej. Odnotować należy, że ZNPT posiada własne czasopismo pt. „Głos Nauczyciela”.

Rozmowy prowadzone z osobami zaangażowanymi w nauczanie języka polskiego na Ukrainie uświadamiają z jednej strony ogrom potrzeb, z drugiej zaś obrazują imponującą postawę oraz silną motywację nauczycieli, uczniów i rodziców, o czym mowa będzie w dalszej części tekstu.

LICZEBNOŚĆ DIASPORY W II DEKADZIE XXI WIEKU

Od czasu rozpadu ZSRR na Ukrainie przeprowadzono tylko jeden spis ludności – w 2001 roku. Z dokumentu tego wyłania się obraz dynamicznego i wielokulturowego społeczeństwa. Statystyki wskazują, że na terenie kraju mieszkają przedstawiciele aż 130 mniejszości narodowych. Jedną z nich jest oczywiście mniejszość polska, która liczyła w 2001 roku ponad 144 tys. osób. Warto jednak odnotować, że część badaczy powołuje się na nieoficjalne dane, które sugerują nawet 2 miliony osób polskiego pochodzenia zamieszkujących tereny Ukrainy. Jak pisze Hanna Zadrozna w publikacji *Szkolnictwo mniejszości ukraińskiej w Polsce i polskiej mniejszości na Ukrainie*:

Polacy, w przeciwieństwie do polskiej mniejszości na Litwie i Białorusi, nie zamieszkują najliczniej terenów dawnej Rzeczypospolitej. Konsekwencją repatriacji międzywojennej był odpływ polskiej ludności z obwodów: lwowskiego, tarnopolskiego, stanisławowskiego czy wołyńskiego, choć nadal liczna jej grupa żyje na terenach wschodnich od rzeki Zbrucz, czyli przede wszystkim w obwodzie żytomierskim oraz chmielnickim. W 2001 r. obwód żytomierski zamieszkiwało 49 tys. Polaków, chmielnicki – 23 tys., zaś lwowski – 18,9 tys. W samej stolicy Ukrainy, Kijowie, ok. 7 tys. obywateli zadeklarowało polskie pochodzenie⁵.

Dane pozyskane podczas spisu ludności z 2001 roku z pewnością wymagają uaktualnienia. Tylko w 2018 roku na Ukrainie wydano 15294 Karty Polaka (brak bardziej aktualnych danych). Natomiast w samym obwodzie dnipropropietrowskim grupa pochodzenia polskiego wynosi oficjalnie ok. 3,3 tys. osób (tyle przynajmniej wskazują dane statystyczne za 2019 r. – bardziej aktualnych danych brak).

⁵ Hanna Zadrozna, *Szkolnictwo mniejszości ukraińskiej w Polsce i polskiej mniejszości na Ukrainie*, „Przegląd Środkowo-Wschodni”, t. 1, ISSN 2543-618X, Warszawa 2016, s. 215-244

OBWÓD DNIETROPIETROWSKI

Tradycja nauczania języka polskiego sięga lat 80. XX wieku w okolicy Dniepro, a w szczególności na wydziale filologicznym Dniepropetrowskiego Państwowego Uniwersytetu im. O. Gonchara. To właśnie tam został założony Ośrodek Polaków „Ognisko”, który w ramach swojej statutowej działalności troszczył się o to, by osoby pochodzenia polskiego uczyły się języka polskiego oraz poznawały historię i kulturę Polski. W 2001 roku w Dnieprze została otwarta Fundacja „Ukraińsko-Polskie Centrum Wspierania Rozwoju Zarządzania, Przedsiębiorczości i Inwestycji”. O prestiżu tego wydarzenia świadczy fakt, że w uroczystej inauguracji wzięli udział prezydenci Ukrainy i Polski. Jednym z zadań Fundacji było budowanie oferty edukacyjnej obejmującej naukę języka polskiego i kultury polskiej dla młodzieży i dorosłych z Regionu Dniepropetrowskiego w celu wspierania współpracy między Ukrainą a Polską.

Szacuje się, że w momencie przystępowania do projektu NAWA „Uczymy polskiego na Ukrainie” (listopad – grudzień 2020) w obwodzie dniepropetrowskim języka polskiego uczyło się około 1000 osób. Na co dzień nauczaniem zajmują się następujące organizacje:

- Uniwersytet im. Alfreda Nobla w Dnieprze (lektorat, nauczanie studentów i dorosłych, osoby objęte wsparciem to w sumie ok. 100 osób);
- Fundacja „Ukraińsko-Polskie Centrum Wspierania Rozwoju Zarządzania, Przedsiębiorczości i Inwestycji” z siedzibą w Dnieprze), osoby objęte wsparciem: ok. 100 osób;
- Dniepropetrowski Państwowy Uniwersytet im. O. Gonchara, osoby objęte wsparciem: ok. 100 osób;
- Państwowy Uniwersytet Techniczny «Dniepropetrowska Politechnika», osoby objęte wsparciem: ok. 200 osób;
- szkoły średnie, które prowadzą lektorat języka polskiego jako dodatkowe zajęcia dla uczniów 12-16 lat – dane liczbowe trudne do dokładnego oszacowania.

Działalność wspomnianych wyżej placówek wspierają liczne instytucje zajmujące się promocją języka i kultury Polski. Warto w tym miejscu wymienić:

- Ośrodek Kultury Polskiej im. Karola Wojtyły w Dnieprze;
- Ośrodek Polaków «Ognisko» w Dnieprze;
- Centrum kultury polskiej «Związek Polaków Krzywego Rogu» (z siedzibą w Krzywym Rogu w obwodzie dniepropetrowskim);
- Związek Polaków «Ojczyzna» (także z siedzibą w mieście Krzywy Róg w obwodzie dniepropetrowskim);

- Towarzystwo Kultury Polskiej im. Marii Konopnickiej (z siedzibą w Nikopolu w obwodzie dnipropropetrowskim);
- Spółka Polaków im. I. Jasiukowicza (z siedzibą w Kamieńskim w obwodzie dnipropropetrowskim).

Pisząc o edukacji polskojęzycznej w regionie, wspomnieć należy o Olimpiadzie z Języka Polskiego dla uczniów szkół obwodu dnipropropetrowskiego, organizowanej od 2015 roku. Olimpiada ta z roku na rok staje się skutecznym narzędziem promocji języka i kultury.

KIM SĄ OSOBY UCZĄCE SIĘ JĘZYKA POLSKIEGO?

Działania projektowe, w tym w szczególności badania metodą ankiet, wywiadów i obserwacji, prowadzone wśród beneficjentów projektu, potwierdziły, że osoby uczące się języka polskiego w obwodzie Dniepropietrowskim, podobnie zresztą jak w całej Ukrainie, są grupą nieheterogeniczną: reprezentują różne środowiska, są w różnym wieku oraz kierują nimi rozmaite motywacje. Umownie wyodrębniono następujące kategorie:

- **dzieci urodzone w rodzinach polonijnych**, pochodzące z małżeństw mieszanych, posiadające polskich przodków;
- **osoby dorosłe polskiego pochodzenia** – zgodnie z wynikami ankiet, na terenach obwodu Dniepropietrowskiego zamieszkuje sporo osób mających przodków i krewnych narodowości polskiej. Większość z nich w konsekwencji historycznych zawirowań rezyduje obecnie na Ukrainie, ale odczuwa silne związki z Polską. Działalność polskich ośrodków społecznych pomaga tej grupie poszerzać wiedzę na temat kultury i języka polskiego, budować poczucie tożsamości i niejednokrotnie, jak wskazywali respondenci, wspierać w poszukiwaniu własnych korzeni;
- **studenci zainteresowani podjęciem w przyszłości nauki w Polsce** – uczestnicy projektu podkreślali, że każdego roku wśród uczniów oraz studentów na Ukrainie obserwuje się rosnące zainteresowanie kontynuacją nauki w Polsce. Zdaniem ankietowanych, młodzież poszukuje uczelni świadczących usługi edukacyjne na wysokim poziomie, a tak właśnie oceniane są polskie uniwersytety. Równie ważne dla młodych ludzi są perspektywy rozwoju osobistego, z którymi utożsamiany jest pobyt w Polsce. Spostrzeżenia poczynione przez badanych uczestników znalazły potwierdzenie w danych opublikowanych w 2020 przez polską Najwyższą Izbę Kontroli. Wynika z nich, że pod koniec 2019 roku na polskich uczelniach publicznych i niepublicznych studiowało ponad 38,5 tys. osób pochodzących z Ukrainy. Oznacza to, że studenci owi stanowili najbardziej liczną grupę cudzoziemców korzystających z polskiego systemu edukacji wyższej;

- w odniesieniu do Uniwersytetu im. Alfreda Nobla, języka polskiego uczą się nie tylko studenci kierunków filologicznych (dla których język polski niejednokrotnie jest językiem drugim lub trzecim), również **studenci z pozostałych kierunków**, takich jak zarządzanie, finanse, psychologia, iberystyka, czy prawo biorą udział w lektoratach. Pytani o motywację, wskazują m.in. na chęć lepszego poznania kraju oraz na plany stypendialne. Język polski, mimo że jest nauczany tylko w formie lektoratu, cieszy się rosnącą popularnością⁶;
- **osoby dorosłe zainteresowane podjęciem pracy w Polsce** – Uczestnicy projektu podkreślali, że polski rynek pracy jest przez Ukraińców uważany za przestrzeń pełną nowych możliwości zawodowych. Wzrost zainteresowania nauką języka polskiego od podstaw wśród osób dorosłych tłumaczony jest postrzeganiem języka jako gwaranta sukcesu zawodowego w Polsce. Tak sformułowane spostrzeżenie przez respondentów jest odzwierciedleniem procesów od lat obserwowanych na polskim rynku pracy, na którym dominują pracownicy z Ukrainy. Choć Ukraińcy mogą przemieszczać się po całej strefie Schengen w celach zarówno turystycznych, jak i zawodowych, wielu z nich podejmuje decyzje o pozostaniu w Polsce. Szacunki mówią o 850 tysiącach obywateli Ukrainy, którzy byli zatrudnieni w Polsce w sierpniu 2021 r. Co interesujące, na wielkość zatrudnienia cudzoziemców ze wschodu nie wpłynęła nawet pandemia COVID-19⁷.

W odniesieniu do odbiorców szkolnictwa polskojęzycznego wspomnieć należy o niewielkim, ale rozrastającym się systematycznie sektorze edukacji prywatnej, będącej odpowiedzią na potrzeby firm współpracujących z Polską. Uczestnicy projektu podkreślali to, co wynika z raportów gospodarczych i prasowych doniesień, że nasz kraj jest jednym z najważniejszych partnerów handlowych Ukrainy. W obwodzie Dniepropietrowskim partnerstwo gospodarcze szczególnie intensywnie rozwija się na gruncie branży budowniczej, spożywczej, rolniczej oraz IT. Firmy ukraińskie dążą do podniesienia jakości współpracy z partnerami biznesowymi w Polsce i w tym celu coraz odważniej inwestują m.in. w rozwój umiejętności językowych swoich pracowników. Podkreślić należy, że sąsiedztwo Ukrainy ma strategiczne znaczenie dla Polaki oraz Unii Europejskiej. Szybki rozwój kontaktów przyspieszył procesy migracyjne oraz przepływ pracowników i studentów.

⁶ za: M. Maciejewska, Nobel dla uczelni, http://www.bristol.us.edu.pl/wykladowcy_na_swiecie.php?a=16

⁷ Dane liczbowe za: <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2021-08-17/slyszymy-ich-niemal-wszedzie-ilu-jest-ukraincow-w-polsce/>

NAUCZANIE JĘZYKA POLSKIEGO W DOBIE PRZEOBRAŻEŃ

Z informacji zgromadzonych na potrzeby realizacji niniejszego projektu wynika, że polski rynek jest co prawda otwarty na Ukraińców, jednak gwarancją stabilnej pracy i długoterminowego pobytu jest urzędowo potwierdzona znajomość języka polskiego na poziomie co najmniej B1+, co w praktyce oznacza rosnące zapotrzebowanie na kursy językowe dla dorosłych.

Z zaprezentowanej wcześniej analizy wynika również, że w obwodzie Dniepropietrowskim, podobnie jak na pozostałym terytorium Ukrainy, zaobserwować można rosnące sukcesywnie zapotrzebowanie na kursy języka polskiego w formule wychodzącej poza ramy szkół polskich czy szkółek sobotnich. Jednocześnie jednak, jak podnosiła zdecydowana większość uczestników projektu, brakuje wykwalifikowanej kadry, przygotowanej do nauczania osób pochodzących ze Wschodu. W regionie nie ma bowiem ośrodka kształcącego lektorów języka polskiego jako obcego, a ze względu na niski poziom zarobków na Ukrainie wykwalifikowani lektorzy z Polski nie są zainteresowani tą ofertą. Sytuację dodatkowo komplikuje fakt, że po roku 2014 duża część polskich lektorów, pracujących w Dnieprze i w pobliżu obwodu donieckiego, zdecydowała się na powrót do Polski, co podyktowane było szeroko rozumianymi względami bezpieczeństwa⁸. Przykład obwodu dniepropetrowskiego pokazuje, z jak wieloma trudnościami boryka się rynek usług edukacyjnych, który nie jest w stanie nadążyć za potrzebami odbiorców.

BARIERY I OCZEKIWANIA

Program „Uczymy polskiego na Ukrainie” miał być formą przełamania **barier** w dostępie do nauczania języka polskiego jako obcego. Wśród przeszkód, jak wynika ze wstępnej analizy, na pierwszy plan wysuwa się brak środków finansowych na samokształcenie (w tym w szczególności na udział w szkoleniach dla nauczycieli JPJO). W tym miejscu dodać należy, że w momencie tworzenia projektu średnia miesięczna pensja lektora języka polskiego jako obcego w Dnieprze wynosiła 7700 grn, a więc około 250 euro⁹. Taki poziom zarobków w sposób oczywisty ogranicza możliwości podnoszenia własnych kwalifikacji.

Osoby uczące na Ukrainie, po przystąpieniu do projektu, zwracały również uwagę na brak kontaktu z ośrodkami metodycznymi w Polsce, co zdaniem ankietowanych w sposób bezpośredni przekłada się na jakość prowadzonego na Ukrainie kształcenia. Sytuację pogarsza fakt, że część lektorów i korepetytorów uczących prywatnie lub w organizacjach pozarządowych nie miała nigdy okazji do formalnego podniesienia kwalifikacji

⁸ Źródło danych: raporty plac. dyplom., bad. własne Partnera, publikacje, dane ORPEG z lat 2017-2020

⁹ Za: <https://www.work.ua/ru/stat/?region=34>

nauczycielskich czy zdobycia wykształcenia polonistycznego.

W założeniach roboczych przyjęto, że wsparcie metodyczne udzielane w ramach projektu powinno mieć charakter celowany, uwzględniający specyfikę regionu. Zdaniem Lidera i Partnera taki typ działań najlepiej odpowiada oczekiwaniom i potrzebom odbiorców. Hipoteza ta znalazła potwierdzenie na etapie rekrutacji: okazało się m.in., że lektorami na Ukrainie bywają osoby, które studiowały w Polsce na kierunkach niefilologicznych, a więc znają język na wysokim poziomie, brak im jednak umiejętności do poprowadzenia zajęć. Inną przeszkodą okazał się fakt, że języka polskiego uczą osoby, dla których jest on językiem drugim albo trzecim (obcym). Ich kompetencje językowe są oczywiście bardzo ważne, ale jednocześnie powinny zostać uzupełnione o wiedzę z zakresu metodyki nauczania i glottodydaktyki polonistycznej.

Z badań wstępnych wynika również, że pozbawieni opieki metodycznej nauczyciele i lektorzy mają naturalne obawy przed edukacją prowadzoną zdalnie. Inicjatorzy projektu wzięli więc na siebie trudne zadanie udowodnienia, że włączenie w proces nauczania nowych technologii może przynieść wymierne skutki.

Wielu ankietowanych nauczycieli języka polskiego sygnalizowało, że w obliczu opisanych wyżej problemów odczuwało wypalenie zawodowe i frustrację, pogłębiane dodatkowo przez warunki życia i pracy na Ukrainie.

Z kolei, jeśli chodzi o **oczekiwania** beneficjentów w momencie przystępowania do projektu, to przyznać trzeba, że zostały zdefiniowane w sposób jasny i precyzyjny. Niemal każdy z nich podkreślał znaczenie, jakie ma możliwość uczestnictwa w kompleksowym i dedykowanym szkoleniu online, bez konieczności wychodzenia z domu. Mając świadomość, w którym kierunku zmierza współczesna edukacja, kursanci deklarowali potrzebę wsparcia w zakresie przygotowania do pracy z wykorzystaniem nowych narzędzi i technologii w nauczaniu oraz promocji JPJO, w szczególności pod kątem tworzenia pierwszych, autorskich pomocy dydaktycznych. Do tej pory powstało stosunkowo niewiele materiałów interaktywnych, uwzględniających potrzeby uczniów i studentów ukraińskojęzycznych, dlatego uczestnicy kursu wyrazili żywe zainteresowanie pomysłem przygotowania bazy takich ćwiczeń. Jedną z częściej wskazywanych potrzeb była również chęć nawiązania regularnego kontaktu z innymi nauczycielami z Ukrainy.

USTALENIA PROJEKTOWE

Na potrzeby realizacji niniejszego projektu przeprowadzono dość gruntowną analizę **sytuacji** nauczycieli pracujących poza granicami Polski. Badanie to było sukcesywnie uzupełniane w oparciu o informacje gromadzone w toku realizacji projektu.

Do kategorii **potrzeb** zaliczono brak kompleksowego wsparcia nauczycieli w podnoszeniu kompetencji i kwalifikacji zawodowych, zwłaszcza z zakresu nauczania języka polskiego

w oparciu o historię oraz kulturę. Nauczyciele zatrudnieni na Ukrainie mają na ogół ograniczony dostęp do szkoleń oraz kursów poświęconych nauczaniu języka polskiego z wykorzystaniem nowych narzędzi i technologii. Komponent projektu „Uczymy polskiego na Ukrainie”, który miał rozwijać kompetencje ICT u słuchaczy został oceniony bardzo wysoko. Ankietowani z jednej strony podkreślali, że ich obowiązki zawodowe związane z działalnością edukacyjną wymagają dużej kreatywności, z drugiej jednak przyznawali, że są w tej kwestii zdani tylko na siebie.

Na pytanie o stopień innowacyjności, którą trzeba wykazać się na własnych lekcjach i kursach, uzyskano następujące odpowiedzi¹⁰:

- *Ponieważ pracuję indywidualnie, to muszę szukać podejścia do każdego studenta. Z powodu różnicy wiekowej i motywacji moich uczniów, muszę przygotowywać materiały w różny sposób, uwzględniając to, jak idzie nauka, czego chcę ich nauczyć, w jakim terminie itd.*
- *Chcę w swojej pracy mieć więcej zajęć online (materiałów do korzystania, ciekawych zadań, testów). Dzięki udziałowi w projekcie Pol-Uk Uczymy polskiego na Ukrainie poznałam dużo korzystnych, kreatywnych źródeł i teraz korzystam z nich.*
- *Jestem pasjonatką nauczania aktywnego, zgodnego z ideą Konfucjusza: “Powiedz mi, a zapomnę. Pokaż mi, a zapamiętam. Pozwól mi zrobić, a zrozumiem.” Dlatego kreatywność na zajęciach jest niezbędną.*
- *Muszę na każdej lekcji prowadzić 4 formy nauki: pisanie, mówienie, czytanie, słuchanie, a podręcznik, po którym uczymy się nie daje takiej możliwości, dla tego muszę szukać różne ćwiczenia i w podręcznikach i w internecie.*
- *Tak. Prowadzę zajęcia indywidualne i każdy student ma swoje potrzeby, np. teraz mam studenta, którego interesuje kierunek studiów: matematyka stosowana, niestety podręczników do nauki matematyki dla obcokrajowców na poziomie A1 (i nie tylko) jest bardzo mało, dlatego muszę sama tworzyć prezentacje, gry, szukać teksty, podkasty itp. Innym przykładem jest student, który jest biznesmenem i nigdy nie ma czasu na gramatykę i zadanie domowe, ma poziom A1 i musi prowadzić własną firmę w Polsce. Oprócz podręcznika Polski krok po kroku zawsze mam dla niego dodatkowe materiały z ćwiczeniami odn. prawa polskiego, pisanie pism urzędowych, słownictwa specjalistycznego, itp.¹¹*

¹⁰ W przytoczonych wypowiedziach kursantów starano się zachować oryginalną pisownię.

¹¹ Fragmenty wypowiedzi ankietowanych uczestników projektu. Pisownia oryginalna.

Z kolei odpowiadając na pytanie: *Jakie wsparcie (od zatrudniającej Pana/Panią instytucji/ organizacji/szkoły) otrzymał/-ła Pan/Pani jako nauczyciel jpjo?* ankietowani wskazywali na ogół, że nie liczą na wsparcie z zewnątrz bądź jest ono niewielkie. Poniżej prezentujemy wybrane odpowiedzi uczestników:

- *Pracuję na własny rachunek i sama siebie wspieram. Dlatego bardzo się cieszę, że mogłam wziąć udział w tym kursie.*
- *Na uniwersytecie otwarte Centrum Polsko-Ukraińskie, postanowiono, że studenci będą uczyć się polskiego jako obcego (drugiego). Do 2017 roku nikt nie uczył się polskiego. W Centrum mamy sale komputerową z Dialog Nibelung. Kupiono kilka słowników.*
- *Drukowanie materiałów szkolenia.*
- *Podziękowanie za przygotowywanie uczestników oraz zwycięzców olimpiad języka polskiego.*
- *Żadnego.*
- *Niestety żadne, gdzie jestem zatrudniona obecnie. Szukam wszystkiego sama (np. tak jak znalazłam ten projekt). W poprzedniej szkole jpjo Leoling (kursy we Lwowie) szefowa robiła warsztaty/szkolenia zawodowe dotyczące problemów nauczania jpjo i ich rozwiązania, opowiadała o nowych podręcznikach, słownikach online i narzędziach tłumacza.*

Trzeba jednak dodać, że niektórzy uczestnicy przytaczali pozytywne przykłady ze swojego środowiska i opisywali sytuacje, w których udzielono im naprawdę dużego wsparcia, np. na kursach organizowanych przez stronę polską czy przy zakupie nowoczesnych podręczników.

W tym kontekście cenny, budujący i wartościowy wydaje się sposób, w jaki uczestnicy ocenili kurs „Uczymy polskiego na Ukrainie”. Każdy z ankietowanych przyznał, że uczestnictwo w finansowanych przez NAWA działaniach przyczyniło się do stymulowania kreatywności. Z odpowiedzi wynika również, że działania projektowe w sposób trwały wpłyną na kształt obranej ścieżki zawodowej. Najciekawsze i jednocześnie najbardziej poruszające odpowiedzi brzmiały:

- *Przystąpiłam do Projektu bo chciałam nabyć wiedzy metodycznej nauczania jpjo, poznać wymagania dotyczące nauczania jpjo na różnych poziomach. Oczywiście, teraz jestem metodycznie bardziej świadoma.*
- *Projekt ma ogromny wpływ na mój rozwój zawodowy. Teraz jestem bardziej pewna siebie, zdobyłam tyle wiedzy, że mogę skuteczniej uczyć i również motywować oraz inspirować uczniów. Systematyzacja wiedzy również dla mnie jest ważna.*
- *Nie sposób było nie skorzystać z takiej szansy! Bez wątplenia udział w Projekcie wpłynie na mój dalszy rozwój jako nauczyciela JPJO!*

- *Z wykształcenia jestem ekonomistą, więc zawodu lektora uczyłam się samodzielnie. Bardzo mi zależało na wsparciu metodycznym, na systematyzowaniu tego co wiem, na wymianie doświadczeniem. Udział już wpłynął i to bardzo. Teraz tylko brakuje czasu, bo pomysłów mam mnóstwo). Dostałam więcej niż oczekiwałam. Naprawdę ogrom korzystnych informacji, materiałów, podręczników, doświadczenia i idei!*
- *Cierpię na wypalenie zawodowe w obecnej pracy, chcę zmienić kierunek, mam wykształcenie pedagogiczne (filologia ukraińska) i wielką pasję w postaci języka polskiego. Udział w projekcie już dał mi bardzo dużo, mam nadzieję, że potrafię znaleźć sposób na praktyczne zastosowanie zdobytej wiedzy.*
- *Dla mnie udział w projekcie to ważny moment w rozwoju zawodowym. Mam teraz dużo pomysłów na stworzenie ciekawych lekcji, prezentacji, materiałów do pobrania. To wszystko da dobre wyniki w nauczaniu studentów.*
- *Zależy mi bardzo na rozwoju osobistym. Ukończyłam studia filologii polskiej we Lwowie 10 lat temu i przez cały ten czas uczestniczyłam w szkoleniach metodycznych tylko raz (od Glossy). Brakowało mi współpracy i kontaktu z polonistami. Brakowało wiedzy na temat nowych narzędzi nauczyciela i innowacyjnych metod nauczania i uczenia się. Udział w projekcie już wpłynął, ponieważ od razu zaczęłam wprowadzać dodatkowe ćwiczenia, nowe gry, narzędzia itp.*

Tak sformułowane odpowiedzi potwierdzają postawioną na etapie tworzenia projektu tezę, że osoby uczące na Ukrainie potrzebują wsparcia metodycznego uwzględniającego specyfikę pracy w tym kraju. Potwierdzenie znalazło również przypuszczenie, że dla nauczycieli i lektorów istotna jest szansa na utrzymywanie regularnego kontaktu z doświadczonymi metodykami z Polski, gdyż w obecnej sytuacji okazji do tego typu działań jest niewiele. Również szeroko rozumiane założenie robocze dotyczące znaczenia i roli zewnętrznego wsparcia (pomoc metodyczna, kursy, narzędzia, materiały pomocne w podnoszeniu prestiżu języka polskiego na Ukrainie) zostało potwierdzone przez uczestników.

Autorom projektu „Uczymy polskiego na Ukrainie” towarzyszyła obawa, że uczestnicy wykażą się silnym przywiązaniem do wypracowanego przez lata warsztatu pracy i tym samym pozostaną zamknięci na rozwiązania proponowane przez wykładowców. W tym kontekście ogromnym zaskoczeniem był entuzjazm, z jakim uczestnicy podeszli do treści przekazywanych na zajęciach. Zapytani o to, które z poznanych podczas projektu metod, ćwiczeń i materiałów mogą od razu zastosować na zajęciach, odpowiadali bez wahania:

- *Tworzenie własnych kreatywnych ćwiczeń on-line w wordwall, quizlet, padlet. Tworzenie własnych kursów i testów. Jak samodzielnie tworzyć ciekawe “pomoce naukowe”. Gdzie szukać gotowych rozwiązań i materiałów. Właśnie ze wszystkich zdobytych informacji planuję korzystać.*

- *Będę wykorzystać i nadal różne platformy. Również e-polish.*
- *Coś udało się wprowadzić w praktykę już w toku studiów, coś (i tego nie ma!) trzeba jeszcze poddać analizie i przemyśleniu...*
- *Dowiedziałam się o platformie Microsoft Teams, poznałam dużo stron web z gotowymi dodatkowymi materiałami dla uczenia języka polskiego. A także dowiedziałam się, jakie mam możliwości i opcje tworzenia swoich własnych materiałów.*
- *Poznałam bardzo dużo serwisów i platform internetowych, z których mam zamiar aktywnie korzystać.*
- *W trakcie Projektu poznałam takie innowacyjne narzędzia uczenia online jak Teams, aplikacje LearningApps i Quizlet, platformę „Po polsku po Polsce”, „Navoica”, „Historia dla Polonii”.*
- *Zapoznałam się z możliwościami platformy e-learningowej e-polish.eu, różnymi materiałami multimedialnymi (np. podcasty Hello Polish), narzędziami, aplikacjami, komunikatorami i programami internetowymi (np. Quizizz, Quizlet, Padlet, Mentimeter, LearningApps). Również zapoznałam się z możliwością tworzenia własnych kursów online, co bardzo mnie zainteresowało i obecnie zastanawiam się jak stworzyć własny kurs online.*
- *Odnośnie innowacyjnych metod uczenia (online) to dla siebie zrozumiałam, że metody problemowe, eksponujące i praktyczne są najlepsze. Na swoich zajęciach często (np. tłumacząc gramatykę) używałam metody wykładowej ze względu na brak czasu. Obecnie staram się wprowadzić gry, fiszki, quizy i testy, żeby nowe wiadomości i wiedzę stosować od razu w praktyce. Opowiadając np. o tradycjach staram się zanurzyć studentów w naturalne środowisko (np. pokazując filmiki) i wywołać odpowiednie emocje.*

Przy okazji tego pytania autorki projektu postanowiły dowiedzieć się nieco więcej na temat warsztatu pracy wypracowanego przez każdego z uczestników. Zadały więc pytanie o własne, autorskie rozwiązania stosowane w trudnych sytuacjach edukacyjnych oraz o dobre praktyki. Odpowiedzi pokazują duże zaangażowanie uczących:

- *Codziennie obcowanie z językiem polskim. Słuchanie, czytanie, uczenie się słówek, rozmowy z Polakami, nagrywanie siebie opowiadającego o czymś, oglądanie filmów cokolwiek z tego, ale koniecznie codziennie. I praca nad pomyłkami.*
- *Tworzenie środowiska językowego na ile to jest możliwe ze względu na miejsce zamieszkania osoby uczącej się i maksymalne zanurzenie w tym środowisku (kiedy*

uczyłam się języka polskiego w roku 2003 miałam do swojej dyspozycji jeden tekst na 100-200 słówek jeden raz w tygodniu i po ukończeniu kursu mogłam powiedzieć 3 krótkie zdania, wtedy kiedy w ciągu udziału w projekcie miałam 6 godzin tygodniowo komunikacji z „native speaker”, mnóstwo platform i innych źródeł informacyjnych dostępnych przez Internet, przeczytałam około 10 książek w języku polskim i teraz czuję dużo więcej pewności siebie w kwestii komunikacji w języku polskim).

- *Ktoś kiedyś powiedział: żeby nauczyć się języka obcego trzeba znaleźć tak ciekawą książkę, którą tak mocno będziesz chciał przeczytać, że nie powstrzyma Cię ten fakt, że nie znasz języka, w którym jest napisana...*
- *Myślę, że bardzo skuteczną metodą jest metoda „Powrotne tłumaczenie” (praca z leksykalnymi jednostkami, tak i z mikrotekstami).*
- *Polecam darmowe narzędzia telekonferencyjne. Dzięki nim możemy prowadzić wieloosobowe wideokonferencje, a nawet dzielić się zawartością naszego ekranu z pozostałymi uczestnikami. Do takich narzędzi należą: Skype, Zoom, Microsoft Teams, YouTube czy Google Hangouts Meet.*
- *Lubię tłumaczenia. Sama często tłumaczę (wiem jak to działa od kuchni). Lubię podręcznik Ewy Lipińskiej „Z polskim na ty”. Zauważyłam, że ćwiczenia z tłumaczeniami „Tam i z powrotem” bardzo pomagają w zapamiętywaniu nowych słów, zwrotów i konstrukcji zdaniowych. Również dobrą praktyką jest, jeżeli student sam coś tworzy np. prezentację.*
- *Przygotowanie różnych prezentacji w grupach, zadania problemowe.*
- *Dla poziomu A1/A2 do każdej lekcji robię słowniki tematyczne polsko-rosyjskie. Proszę uczyć się tego słownictwa i na początku lekcji zawsze pytam słów. Wydaje mi się, że to dobra praktyka uczeniu się słownictwa, ponieważ na początku lekcji osoba już zna słowa i na lekcji już pracujemy z gramatyką i mówieniem, robieniem ćwiczeń, używając tego słownictwa, którego uczeń w domu się nauczył.*
- *„Kluby językowe”, które do niedawna powstały, ale działalność których na razie jest nieco „zamrożona” przez pandemię. Grupy językowe i specjalistyczne na FB. Zauważyłem też aktywne zainteresowanie młodzieży nowymi (on-line) technologiami nauczania się JPJO, które ja - krok po kroku - wprowadzam do swojej praktyki.*
- *Najtrudniej jest mi pracować z osobami dorosłymi, ale tymi starszymi. Radzę sobie w ten sposób, że ciągle powtarzamy to, co już przeszliśmy, szukam piosenek na zapamiętywanie trudnych słów, robię fiszki na słownictwo.*
- *Praktycznie zastosowanie otrzymanej wiedzy jest najlepszą motywacją (po co potrzebuję tego języka? - praca, nauka, podróży...), kiedy człowiek ma cel, wtedy szuka drogi dla jego osiągnięcia. Każdy człowiek jest inny i to, co jest fajne dla jednego, może wcale nie działać w sytuacji z innym. Indywidualne podejście do nauki języków obcych ma duże znaczenie oraz nakreślenie celu i omówienie pożądaných wyników.*

- *W nauczaniu słownictwa korzystam z metody „Słoneczko”: w środku jakieś słowo i potem nabieramy wiele słów (rzeczownik morela, jaka?: soczysta, dojrzała, słodka, aromatyczna, pachnąca i wiele innych przymiotników). Skuteczna jest też metoda „Wspólna historia” – piszemy słowo pionowo. Potem uczniowie piszą swoje słowa, które zaczynają się z tych liter. Pierwszy uczeń układa swoje zdanie ze swoim słowem, potem drugi powtarza to zdanie i kontynuuje historię swoim zdaniem ze swoim słowem itd. W końcu mamy ciekawą historię (może okazać się bajka, fantastyka, kryminał, śmieszna historia). Mamy rozwój fantazji, uwagi, powtórzenie gramatyki, doświadczenie wspólnej pracy, umocnienie pamięci.*
- *Korzystam z komunikatorów takich, jak Messenger czy WhatsApp. Te aplikacje, które można zainstalować na swoim smartfonie i w realnym czasie porozumiewać się z naszymi uczniami. Również i te aplikacje dają możliwość stworzenia grupy, w której znajdzie się np. cała klasa. W jednym momencie, dzięki kilku kliknięciom możemy wskazać uczniom konkretne zadania, np. przeczytanie fragmentu tekstu czy napisania testu.*
- *Pracując z grupą złożoną z uczniów będących na wielu poziomach - nie będę się bać „wyrównania poziomów” przy pomocy wprowadzenia podczas zajęć: ćwiczeń i gier / oglądania filmików / czytania tekstów / oglądania podcastów / uzupełnienia luków / wykonywania quizów / śpiewania piosenek / czytania wierszy itp.*
- *Mówiąc o własnej metodzie prowadzenia zajęć, zawsze tłumaczę gramatykę (na poziomie A1) w języku polskim i ukraińskim bądź rosyjskim. Zauważyłam, że dużo błędów powraca po jakimś czasie, jeżeli student rozumiał wszystko tylko intuicyjnie. Zawsze duży nacisk daję na reguły i wyjątki.*
- *Pracuję ze studentami. Problemy mogą być z motywacją. Studenci pracują zawodowo, nie są obecni na zajęciach, opuszczają je, później mam powtarzać to, co opuścili, a szkoda na to czasu. To robię prezentację i później sami muszą pracować na Moodlu. Jasne, że nie zawsze to im się udaje. Mamy problemy z barierą językową. W porównaniu do dzieci później zaczynają mówić. Oczywiście bywa różnie. Ale w nauczaniu słownictwa, gramatyki jest dobrze, bo są dorośli i rozumieją, że to jest ważne).*
- *Pracuję online już 2 lata i jest to dla mnie komfortowe, ale czasem dla ucznia uczenie się online może być stresujące. Dlatego czasem trzeba wspierać na początku ucznia i powtarzać, że wszystko się uda i poradzi sobie z techniką itp. Praca z trudnym uczniem to prawdziwe wyzwanie, i zawsze z takimi uczniami pracuję indywidualnie i analizuję, co mogę tutaj zrobić i jak pomóc, żeby nauka była nie taka skomplikowana dla ucznia. No i nauczanie gramatyki u dorosłych, staram się wytłumaczyć, że jeżeli nie znamy końcówek biernika albo miejscownika itd., to nie da się rozmawiać poprawnie po polsku.*

REZULTATY

Zamknięcie projektu to czas podsumowań. Zdaniem autorów projektu „Uczymy polskiego na Ukrainie” dzięki finansowaniu NAWA udało się zrealizować przedsięwzięcie, które jest istotnym wsparciem dla osób uczących języka polskiego.

Kursanci poznali darmowe programy ułatwiające planowanie i prowadzenie kursu, także e-learningowego. Zostali zaznajomieni z aktywnymi metodami nauczania przydatnymi w edukacji stacjonarnej i zdalnej na wszystkich etapach. Ponadto przekonali się, że są w stanie samodzielnie tworzyć ciekawe i angażujące materiały interaktywne. Zrozumieli, że wypracowanie nowych rozwiązań w sytuacji, kiedy tradycyjne metody nauczania nie sprawdzają się, nie jest zadaniem aż tak trudnym.

Uczestnicy projektu dowiedzieli się, jak wykorzystywać nowe media w celu tworzenia pomocy dydaktycznych. Otrzymali też dostęp do platformy e-polish i zostali przeszkoleni w zakresie jej obsługi. Słuchacze otrzymali możliwość nawiązania kontaktów z metodykami i glottodydaktykami z Polski, a przy okazji poznali wielu innych pedagogów pracujących na Ukrainie. Ważnym aspektem projektu okazało się zachęcenie uczestników do kontynuowania obranej ścieżki edukacyjnej. Wartością dodaną było podniesienie znajomości języka polskiego wśród samych uczestników oraz podpisanie umowy o współpracy między UAM a UAN.

Autorzy projektu wierzą, że tak przygotowani do pracy z nowymi technologiami nauczyciele/ambasadorzy kultury polskiej na Ukrainie nadal będą podnosić własne kompetencje, w tym także korzystać z oferty dla nauczycieli JPJO dostępnej online. Informacje zwrotne otrzymane już po zakończeniu projektu dowodzą, że wypracowane podczas zajęć materiały pomocnicze są wykorzystywane przez nauczycieli. Wiadomo również, że uczestnicy projektu są nadal w kontakcie ze sobą, spotykają się i planują kolejne inicjatywy mające na celu promocję języka i kultury polskiej.

Zakupiony w projekcie sprzęt służy nadal obu stronom do komunikacji zdalnej oraz prowadzenia nauczania (co ma duże znaczenie zwłaszcza w kontekście kolejnej fali epidemii COVID-19).